

"תקוותי היא שלמורים יהיה די אומץ לקדם ערכים ברוח החינוך לשלום"

משרד החינוך הקפיא את כל היוזמות בתחום החינוך לשלום, ורוחות רעות פורצות לבתי הספר. פרופ' דניאל בר-טל, ממובילי החינוך לשלום בעולם, קורא למחנכים שלא לוותר

יורם הרפז

יש ויכוח אם החינוך משכפל את החברה או מעצב אותה. הסוציולוגים סבורים שהוא משכפל; הפדגוגים סבורים שהוא מעצב. בהנחה שהסוציולוגים מציאותיים יותר, האם אתה סבור שמערכת חינוך יכולה לעסוק בחינוך לשלום בחברה שאינה מעוניינת בשלום?

אני חושב שמערכת חינוך אינה יכולה לעסוק בחינוך לשלום בחברה שאינה מעוניינת בשלום. בחברה הרוצה "לחיות על חרבה" אין סיכוי לחינוך לשלום. חינוך "לחיים על החרב" מנוגד לחינוך לשלום; הוא מטפח ערכים, מניעים, יכולות ותכנים אחרים. אבל השאלה שלך אינה שאלה מופשטת; היא נוגעת למציאות שלנו, ולכן אני רוצה לטעון שמדינת ישראל אינה יכולה לוותר על החינוך לשלום; יש לה אחריות לדורות הבאים. איזה עתיד יהיה לצעירים כאן אם שפיכות הדמים תימשך? איזה מקום נתפוס בקהילה הבינלאומית אם לא נחנך לשלום ונעשה הכול כדי לקדם אותו? יתר על כן, חינוך לשלום אינו מנוגד לערכי החברה המוצהרים. הוא עולה בקנה אחד עם מטרות החינוך שמדינת ישראל הצהירה עליהן. מסיבות אלה, מדינת ישראל חייבת להציב את החינוך לשלום כראש סדר העדיפויות שלה.

החינוך אינו עוסק בשלום כשם שאינו עוסק בהרס הסביבה, בפערים חברתיים או במצבם של מיעוטים. החינוך, כמעט על פי הגדרה, עוסק בנושאים מנותקים מהחיים (משוואות עם

Tניאל בריטל נולד בטג'יקיסטן, לשם הגיעו הוריו כאשר ברחו מפולין בתקופת הכיבוש הנאצי. אמו, שלה הוא מקדיש את ספרו "לחיות עם הסכסוך" [ראו מסגרת], הצליחה בימיה הראשונים של המלחמה לקפוץ למשאית רוסית שהדרה בטעות לשטח הגרמני של פולין ולברוח אתה מזרחה. אמה ושבעה מאחיה ואחיותיה נספו. אחות אחת שרדה את גטו ורשה. לאחר המלחמה חזרו הוריו של בריטל לפולין, ועלו לישראל ב-1957. "מאז עשיתי מסלול ישראלי רגיל: שנה בקיבוץ, לימודים ביסודי ותיכון ברמת גן, שירות צבאי כולל שנת קבע כקצין, השתתפות בשלוש מלחמות, לימודים באוניברסיטת תל אביב". את הדוקטורט הוא כתב באוניברסיטת פיטסבורג בארצות הברית, ומאז (1974) הוא חוקר ומלמד בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת תל אביב. "בהתחלה עסקתי בפסיכולוגיה חברתית-חינוכית של הכיתה, אבל מהר מאוד הרגשתי שבמציאות הישראלית חייבים להביט על תהליכים חברתיים רחבים יותר, שמושפעים מהסכסוך הערבי-ישראלי ומשפיעים עליו". הוא יצא מהכיתה והחל לחקור היבטים פסיכולוגיים-פדגוגיים של סכסוכים ותהליכי שלום בין מדינות ועמים. הוא פרסם וערך 15 ספרים ויותר ממאתיים מאמרים בתחום, זכה בפרסים בין-לאומיים חשובים ונחשב לאחד ממובילי התחום בעולם.

”

חושך יורד
 על החברה
 הישראלית.
 רוחות של
 לאומנות,
 גזענות,
 קסנופוביה
 ופונדמנטליזם
 משתלטות
 עליה ועל
 מערכת
 החינוך שלנו

פרופ' דניאל בר-טל: "הרוב אינו מסכים עם דעותיי, ואולי רוב המורים שיקראו את הריאיון הזה לא יסכימו אתן, אבל ההיסטוריה מראה שהרוב עלול להוביל מדינות ועמים למעשים מחרידים"

אבל כאשר אין תנאים פוליטיים תומכי שלום, אפשר לעסוק רק בחינוך עקיף לשלום – להתייחס באופן כללי לנושאים רלוונטיים לעשיית שלום, כגון שאלות של זהות, אלימות, קבלת האחר, זכויות אדם ומיומנויות של פתרון סכסוכים. המטרה של החינוך העקיף לשלום היא שהתלמידים יישמו את התובנות הכלליות שרכשו בו לסכסוך שבו החברה שלהם נתונה.

אצלנו אין תנאים פוליטיים תומכי שלום.

נכון, אבל גם בתנאים קשים אסור למחנכים לוותר על חינוך לשלום; הם יכולים לעשות חינוך עקיף לשלום. כמובן, חינוך עקיף וישר הם שני קצוות של החינוך לשלום; אפשר לשלב ביניהם בהתאם למה שאפשר לעשות בכיתה נתונה.

יש דוגמאות לחינוך לשלום מוצלח בתנאים של סכסוך אליים?
ודאי שיש. בצפון אירלנד התקיים ומתקיים חינוך לשלום רחב ומעמיק, אף שאין הסכם שלום סופי בין הצדדים לסכסוך. חינוך לשלום מתקיים גם בבוסניה בתנאים של סכסוך שעדיין לא הסתיים.

ואצלנו?

אצלנו אין חינוך עקיף, ודאי שלא חינוך ישיר לשלום. למשל, תלמידים כמעט לא עוסקים בנושא של זכויות אדם ובמשמעות שלחן. אין אצלנו חינוך לערכים כפי שנהוג במדינות דמוקרטיות. התוצאה היא שהתלמידים והאזרחים אינם מבינים מה מדינות דמוקרטיות תובעות ממדינת ישראל.

אנחנו שבוים בנרטיב של סכסוך שמוזן את עצמו. איך פורצים אותו?

יש להתחיל בהחלטה פדגוגית-פוליטית אמיצה של הדרגים הגבוהים, יש להתחיל במדיניות חינוך. העיקרון המנחה של מדיניות כזאת הוא שיש להציג לתלמידים את הפלסטינים ואת הערבים באופן אנושי, לא רק כ"אויבים". העיקרון השני הוא הכנת התלמידים לקווי המתאר של השלום, למשל לגבולות הקו הירוק. עיקרון נוסף – להסתכל במראה, לראות את עצמנו באופן ביקורתי. את המהלכים הללו יש לנסות לעשות בתיאום עם הצד השני; לחתור לסימטריה.

אתגר מרחיק לכת.

אכן. מדובר בסכסוך בלתי נשלט [ראו מסגרת] שנמשך כבר יותר ממאה שנים. שתי החברות השקיעו הרבה בהנחלת הנרטיב החד-צדדי שלחן – נרטיב פשטני, צדקני, מוטה, מעוות. מטרת הנרטיב הזה היא לגייס את כל החברה למאבק חסר פשרות בצד השני – לגייס אותה להקרבת איכות החיים והחיים עצמם. שתי החברות הצליחו במשימה הזאת עד כדי כך שקשה להן לרמות מציאות אחרת.

חיים בסכסוך מספקים כל מיני צרכים.

כן, למשל את הצורך בוודאות. הצדדים יודעים איך לחיות בעימות; הם אינם יודעים איך לחיות בשלום. חיים בשלום הם מבחינתם אי-ודאות. לעתים אנשים מעדיפים למות במציאות מוכרת מאשר לחיות במציאות לא מוכרת. ויש כמובן שכבות חברתיות שמפיקות רווחים מהסכסוך, והן יעשו הכול כדי למנוע פתרון. אצלנו יש לשכבות הללו השפעה רבה; יש להן אינטרס בתרלוק הנרטיב של הסכסוך.

לא הכול נרטיב. יש גם מציאות. אולי אנחנו פרנואידיים

שבאמת רודפים אחריהם?

אין ספק שהסכסוך ממשי והסכנות אמיתיות, אבל החברה שלנו מטפחת פחד ברמות גבוהות מאוד. פחד כרוני מאפשר למנהיגים להוביל את העם בדרך הסכסוך בקלות בלתי נסבלת. זה מתחיל בהצגת עם ישראל בתקופה העתיקה כ"עם לברד ישכון", ממשיך באלימים שנות גלות של רדיפות ופוגרומים ומסתיים באירוע שיא

נעלם אחד, מושא עקיף ומושא ישיר) ובורח מנושאים שנויים במחלוקת. מדוע אתה הושב שדווקא בתחום הטעון של חינוך לשלום, החינוך יבצע תפנית ויעסוק בנושא מהחיים (ומהמוות)? איני מסכים עם הטענה הזאת. החינוך במהותו מעביר תכנים שגלומים בהם ערכים, מטרות, שאיפות וצרכים הקשורים למציאות שבה החברה חיה. החינוך, במכוון או שלא במכוון, מעביר תפיסת עולם מסוימת. חשוב על לימודי היסטוריה, מולדת, עברית, גאוגרפיה, תנ"ך, תורה שבעל פה – בכל המקצועות האלה מועבר נרטיב שהחברה רוצה לטפח.

מי זאת "החברה"?

אני מתכוון לנציגי החברה. בהקשר זה – הנהגת משרד החינוך. השקפת עולמה הפדגוגית-פוליטית של הנהגת המשרד מכתובה מה מלמדים ולומדים בבתי הספר, מה ייכנס לספרי הלימוד, מה ידגישו בהכשרת מורים, מה ייכתב בחזורי מנכ"ל וכו'. "החברה" בהקשר זה היא גם המנהלים והמורים – הם מבצעי המדיניות של הנהגת המשרד. כל מנהל ומורה מבצע אותה על פי דרכו. אגב, למרות החופש שיש למנהלים ולמורים במערכת החינוך הדמוקרטית שלנו, הם יודעים לקרוא את "רוח המפקד" ולהתיישר בהתאם.

גם אם יהיה חינוך לשלום בבתי הספר, אפילו חינוך אינטנסיבי, השפעתו תנוטרל על ידי הבית – לבית יש משקל עורף. המורים יחנכו לשלום ותלמידים יצטקו "מוות לערבים"!

זו אכן השאלה: איך אפשר לחנך בבית הספר לערכים הסותרים את ערכי החברה או המשפחות שמהן מגיעים התלמידים. זה קשה במיוחד כאשר החברה מגלה התנגדות פעילה. במקרים כאלה יש לשתף את הקהילה – לערב את ההורים בחינוך הבית ספרי באמצעות מפגשים, סדנאות, טיולים ויוזמות נוספות. אם מערכת החינוך הייתה נענית אך ורק לרצון הורים, במקומות מסוימים היא הייתה מחנכת לערכים שליליים, למשל לגזענות. אפשר, ולעתים צריך, לחנך נגד רצון ההורים. מערכת החינוך בארצות הברית, למשל, חייכה לשוויון השחורים בניגוד לדעת ההורים במקומות מסוימים. האם בקהילה אנטישמית צריך בית הספר לחנך לאנטישמיות? ודאי שלא; אסור לאנשי החינוך לוותר. אני הייתי רוצה לראות את מערכת החינוך מעצבת חברה, ולא משכפלת בלבד. לצערי מערכת החינוך שלנו נוטה לכיוון של ערכים לאומיים צרים. טיפול במשמעות של קריאות כגון "מוות לערבים" אינו מקבל עדיפות חינוכית גבוהה.

מה זה "חינוך לשלום"?

לחינוך לשלום יש מובנים רבים, אבל בהקשר שלנו מדובר בתהליך המסייע לאנשים לבנות תפיסת עולם – ערכים, אמונות, עמדות, רגשות, הנעות, התנהגויות – שמקלה את פתרון הסכסוך ומכינה אותם לחיות בעידן של שלום ופיוס. חינוך לשלום כרוך לא רק בשינוי פסיכולוגי אלא גם בשינוי חברתי, שכן הוא מיושם בחברה שאנשיה מחזיקים בתפיסת עולם שמחזקת את הסכסוך וסותרת את תפיסת העולם של החינוך לשלום. יש חינוך ישיר לשלום וחינוך עקיף לשלום. באילו תנאים יש להפעיל חינוך ישיר ובאילו עקיף?

בתנאים פוליטיים של תהליך שלום ותמיכה חברתית בו, אפשר לקיים חינוך ישיר לשלום – להתייחס ישירות לכל הנושאים שמעסיקים את הצדדים לסכסוך ומזינים את תרבות הסכסוך. חינוך ישיר לשלום עוסק בנושאים המאפשרים בנייה של תרבות חדשה – תרבות של שלום, תרבות הכוללת בין השאר זיכרון קולקטיבי חדש.

לצערי מערכת החינוך שלנו נוטה לכיוון של ערכים לאומיים צרים. טיפול במשמעות של קריאות כגון 'מוות לערבים!' אינו מקבל עדיפות חינוכית גבוהה

החברה שלנו מטפחת פחד ברמות גבוהות מאוד. פחד כרוני מאפשר למנהיגים להוביל את העם בדרך הסכסוך בקלות בלתי נסבלת

יש כמובן שכבות חברתיות שמפיקות רווחים מהסכסוך, והן יעשו הכול כדי למנוע פתרון. אצלנו יש לשכבות הללו השפעה רבה; יש להן אינטרס בתדלוק הנרטיב של הסכסוך

הסוף כתוב על הקיר אבל ייתכן שצריך להישפך עוד דם עד שהרוב בשני העמים יבין זאת. חבר מצפון אירלנד אמר לי פעם שהפוליטיקאים הם תלמידים עם לקויות למידה קשות. הפוליטיקאים לומדים לאט והאזרחים משלמים את המחיר

לאומי, תרבותי, חברתי, כלכלי – שאינו ניתן לפתרון ולכן צריך לטפח בעיקר את הלקח השני, הביטחוני?

סכסוך שלנו קשה; הוא סכסוך בלתי נשלט (ראו מסגרת). שלושים שנים אני חוקר אותו ומשווה אותו לסכסוכים אחרים. אבל כדאי שיהיה ברור: הסכסוך שלנו אינו ייחודי או קשה מהותית מסכסוכים אחרים. כל הצדדים המסוכסכים בעולם נוטים לחשוב שהסכסוך שלהם ייחודי, מורכב, עמוק וקשה במיוחד. הסכסוך שלנו קשה כמו סכסוכים אחרים – בצ'צ'ניה, בסרי לנקה, באלג'יר, בדרום אפריקה, ברואנדה, בקשמיר. כל הסכסוכים האלה הם רבי-ממדיים. ככולם יש תהליכים פסיכולוגיים-חברתיים דומים. חלקם נפתרו, חלקם בתהליך של פתרון, חלקם נמשכים. כולם גרמו לאנשים, וחלקם עדיין גורמים, סבל נורא. הצרה היא שאנשים השבוים בסכסוך רבי-ממדי נוטים לראות בסבל הזה עניין נורמלי; הם אינם מכירים חיים אלטרנטיביים והם שקועים באופן טוטלי בתרבות הסכסוך.

מהי תרבות הסכסוך? כיצד הסכסוך הופך טוטלי ומשתלט על התרבות של הצדדים המסוכסכים?

תרבות של סכסוך היא תרבות שבה סמלים מכווננים מוחשיים (למשל, אנדרטאות, טקסים, ספרי לימוד) ולא מוחשיים (למשל, ערכים חינוכיים, מיתוסים) מבטאים עמדות שתומכות בהמשכות הסכסוך – עמדות של צדקת הדרך, האדרה עצמית, תפיסה עצמית קורבנית, דהילגיטמציה של היריב, פטריוטיזם עיוור והצגת השלום כיעד אידאלי. בתרבות של סכסוך השלום מוצג כאידאל ללא נכונות לשלם מחיר עבורו, ללא פשרות הנחוצות למימוש. בחברה שתרבות של סכסוך שולטת בה, עמדות שמתחזקות את הסכסוך מועברות בכל הערוצים – בנאומים, בטקסים, בתקשורת; במערכת החינוך, בספרות, בקולנוע. הן במוקד השיח הציבורי ובני החברה משתתפים בהן. תרבות כזאת מאפשרת לבנות מציאות ברורה של טובים ורעים, דימוי עצמי חיובי וזהות לאומית מגובשת.

אירוע הזק "מבחוץ" יכול לשבור את הטוטליות של תרבות הסכסוך ולאפשר צמיחה של תרבות אחרת?

כן. אירוע כזה התרחש בסוף שנות השבעים – בואו של נשיא מצרים אנואר סאדאת לירושלים. מאז מתהווה כאן תרבות אלטרנטיבית. התרבות הזאת מכירה בלגיטימיות של הנרטיב הפלסטיני, מבחינה בין פלסטינים מתנגדי שלום ותומכי שלום, רואה גם בפלסטינים קורבנות של הסכסוך, מוכנה לפשרות כואבות ומגלה יחס ביקורתי כלפי התנהגות לא מוסרית שלנו. את המחלוקת המקטבת את החברה הישראלית מאז אפשר לתאר כהתנגשות בין תרבויות.

בעיניך תרבות אחת נאורה ואחת חשוכה. אבל התרבות הנאורה אינה פונקציונלית. אתה לא יכול להסתער על האויב מצויד באמפתיה לנרטיב שלו. אתה חייב לעשות סטריאוטיפיזציה ודהי-הומניזציה שלו כדי שתוכל להרוג אותו.

זה נכון בשיאו של הסכסוך, כאשר נדרשת התגייסות טוטלית עד כדי לקיחה ומסירה של חיים, כאשר אין אור בקצה המנהרה. אבל כאשר נדלק אור בקצה המנהרה ויש נכונות כלשהי של האויב לנהל משא ומתן, "התרבות הנאורה" פונקציונלית יותר מ"התרבות החשוכה".

איך נעשה המעבר מתרבות אחת לאחרת?

המעבר מתרבות אחת לאחרת ארוך ומיסר. הוא מתחיל במיעוט קטן שנתפס כבוגד. המיעוט הזה מתרחב בהדרגה, מקבל לגיטימציה ומוביל את הרוב לפתרון הסכסוך. התהליך הזה מתקיים באזורנו אך לא ברציפות, אלא תוך כדי נסיגות. מה שמייחד את הסכסוך שלנו

שצובע אל כל ההיסטוריה היהודית: השואה. הסכסוך עם עמי האזור מוכנס אל ההקשר הקורבני הזה. הערבים, הפלסטינים, אירופה – כולם אויבים המבקשים לכלותנו בציון ובגולה.

מהי תרומתו של זיכרון השואה לנרטיב של הסכסוך?

השואה היא אירוע מרכזי בחיינו, וכך צריך להיות. שלישי מעמנו נספה בה. זו טראומה גדולה. השאלה היא כיצד להנציח את זכרה ואילו לקחים להפיק ממנה. יש להפיק מהשואה לפחות שני לקחים חינוכיים: א. יש ללמד וללמוד את התנאים שבהם הנאציזם עלה לשלטון ולהנחיל לצעירים עמדה שתמנע התבססות של גזענות, פשיזם ולאומנות. ב. יש ללמד וללמוד את תנאי החיים של העם היהודי ולהנחיל לצעירים עמדה שתמנע מהשואה לחזור על עצמה; להנחיל את התובנה שיש צורך במדינה יהודית עצמאית ובצבא חזק. שני הלקחים חשובים, אך מדינת ישראל ומשרד החינוך שלה נותנים עדיפות מובהקת ללקח השני. התוצאה היא שאצלנו ערכי הביטחון עולים על ערכים חשובים אחרים. נוצר עיוות שנותן את אותותיו בכל תחומי החיים. הלקח הראשון אינו מטופח, והתוצאה היא הופעת סימפטומים של לאומנות וגזענות.

אולי הסכסוך שלנו קשה במיוחד, סכסוך רבי-ממדי – דתי,

איננו הקושי שלו, אלא הפתרון שלו הידוע כמעט לכול ומוסכם על רוב מדינות העולם – שתי מדינות לשני עמים בגבולות ידועים. הסוף כתוב על הקיר אבל ייתכן שצריך להישפך עוד דם עד שהרוב בשני העמים יבין זאת. חבר מצפון אירלנד אמר לי פעם שהפוליטיקאים הם תלמידים עם לקויות למידה קשות. קווי ההסכם שהושג בצפון אירלנד ב-1998 היו על שולחן הדיונים כבר ב-1972, אבל היו צריכים להיהרג עוד כ-3,000 אנשים כדי שהפוליטיקאים יחתמו על הסכם בלחץ לאומי וביד-לאומי. הפוליטיקאים לומדים לאט והאזרחים משלמים את המחיר. **בעצם, במחשבה שנייה, אין דבר כזה "חינוך לשלום", אלא חינוך שיעיקרו חינוך לחשיבה ביקורתית.**

נכון. בחינוך לשלום הכוונה לחינוך לחשיבה ביקורתית, לפתיחות, להטלת ספק, לידע. זו משימה קשה כאשר החינוך הוא בעל מאפיינים של אינדוקטרינציה והחברה סגורה – סגורה באופן ייחודי לנו. יש לנו מידע למכביר והוא נגיש לכול – בספריות, בערוצי הטלוויזיה, באתרי האינטרנט – אך החברה אינה מעוניינת בו. יש גם גורמים שמתאמצים לעשות דה-לגיטימציה לכל מידע שמאיר את המציאות באור אחר המנוגד לנרטיב של השלטון. מבחינה זו, אני סבור, מצבנו חמור יותר ממצבן של מדינות סגורות לחלוטין. במדינות כאלה האזרחים יודעים שהמידע שהם מקבלים מהשלטון סלקטיבי ומוטה, ולכן הם אינם מאמינים לו ומחפשים מידע אחר. אצלנו מאמינים

לתקשורת, לצבא, לשלטון. בתחום הסכסוך, התקשורת ברובה מגויסת ומטילה על עצמה צנזורה. כך גם החברה כולה. במצב כזה אין מקום לחשיבה ביקורתית על הנרטיב שהחברה שבויה בו. הדרך לצאת מהנרטיב שהחברה שבויה בו הוא להפגיש אותה עם נרטיב אחר. מה דעתך על הניסיון הקלוש שנעשה בבית ספר אחד או שניים ללמד את ההיסטוריה של הסכסוך מנקודת מבט של שני נרטיבים – הציוני והפלסטיני?

הנרטיב הוא אכן לב העניין. הנרטיב של עם הנתון בסכסוך הוא מוטה ומסולף. הוא בא לגייס את העם, ולא לחתור לאמת היסטורית; הוא בא לעשות דדהומניזציה של האויב. אם רוצים ללכת לפיוס צריך לתת לגיטימציה לנרטיב של הצד האחר; להבין, למשל, שמלחמת 1948, שהיא עבורנו מלחמת העצמאות שבה נפלו מיטב בנינו, היא "נכבה" ("אסון") לצד השני, אסון שבמהלכו נמחקו מאות כפרים פלסטיניים ורוב תושביהם הפך לפליטים. אלה עובדות שקשה להכחיש אותן. אפשר וצריך להתווכח עם הפלסטינים על האחריות לטרagedיה שלהם, אבל אי-אפשר להתעלם ממנה. לכן המהומות שפורצות כאן בכל פעם שהמילה "נכבה" מוזכרת במערכת החינוך מעידות שמנהיגינו אינם מנהיגים לשלום, שהם שומרי הסף של הנרטיב שתורם להמשכיות הסכסוך.

מה חשבת והרגשת בעשור של הסכמי אוסלו?

בתקופת אוסלו הייתה תחושה אחרת, תחושה של התעלות, של תקווה שהסכסוך הקשה שלנו פונה לפתרון. באותה תקופה עברתי במשרד החינוך ושר החינוך דאז, פרופ' אמנון רובינשטיין, הטיל עליי להוביל ועדה משרדית בהשתתפות נציגי האגפים והמחלקות של המשרד שתכין חינוך לשלום לטווח ארוך. עברנו בעילות, במקצועיות, עם שירה בלב – לפחות בלבם של אלה שתמכו במהלך ההיסטורי. אלא שכל העבודה הזאת – שנה של עבודה מאומצת – הלכה לפח לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין והבחירות של אביב 1996. שר החינוך החדש לא התעניין בחינוך לשלום.

מה אתה חושב ומרגיש עתה? האם אינך מתייאש לעתים?

אגיד לך את אשר אני באמת מרגיש. אני חש שחושך יורד על החברה הישראלית, רוחות של לאומנות, גזענות, קסנופוביה ופונדמנטליזם משתלטים עליה ועל מערכת החינוך שלנו. אתן לך דוגמה קטנה. נענית לא מזמן להזמנה של בית ספר מסוים להרצות לתלמידים, והצעתי הרצאה על חיים לדריקים עם אזרחי ישראל הערבים. המורה הוותיקה שהצעתי לה את הנושא הזה נרתעה ואמרה שהיא אינה רשאית להכניס "חינוך פוליטי" לכיתה. היא חששה מהתגובות של התלמידים, אולי של המורים, אולי של ההורים, אולי של המשרד. התגובה שלה מעידה על הלך הרוח שמשתלט על מערכת החינוך שלנו. חברות שהלך רוח כזה משתלט עליהן משלמות מחיר יקר.

הרוב אינו מסכים עם דעותיי, ואולי רוב המורים שיקראו את הריאיון הזה לא יסכימו אתן, אבל ההיסטוריה מראה שהרוב עלול להוביל מדינות ועמים למעשים מחרידים. לצערי חינוך לשלום על מכלול ערכיו – סובלנות, פתיחות, זכויות אדם, זכויות מיעוטים, פלורליזם, דמוקרטיה, הומניזם – הפך לעניין של מיעוט. המיעוט הזה מואשם במקרה הטוב בתמימות הרע בכגידה. זה מאוד מעצב אותי. אני גם לא יכול להתנחם בעתיד טוב יותר, משום שאני חושב שתהליכים עמוקים מאוד משנים את פני החברה היהודית בישראל. אבל החלטתי לומר את דבריי. על דעות כמו שלי משלמים כיום מחיר. אני מוכן לשלם. תקוותי היא שלמורים יהיה די אומץ לקדם ערכים ברוח החינוך לשלום. ■

סכסוך בלתי נשלט

ספרו של פרופ' דניאל בר-טל "לחיות עם הסכסוך: ניתוח פסיכולוגי-חברתי של החברה היהודית בישראל" (כרמל, 2007) הוא הספר המעמיק והמקיף ביותר בעברית על המשמעות הפסיכולוגית והפרגוגיות של החיים בסכסוך. מושג המפתח בספר הוא "סכסוך בלתי נשלט".

הפרק הראשון מסביר את המושג ושאר הפרקים מראים כיצד הוא חל על הסכסוך שלנו.

"לסכסוך בלתי נשלט", מסביר פרופ' בר-טל, "יש מאפיינים טיפוסיים: הוא מתנהל על מטרות שכל צד מגדירן כחיוניות לקיום; הצדדים אינם מאמינים שאפשר לפתור אותו בדרכי שלום; הצדדים לא מוכנים להתפשר; הסכסוך אלים; הוא עומד במוקד החוויה של הצדדים; הצדדים משקיעים משאבים רבים להמשיכו; הוא נמשך לפחות דור שלם, כלומר 25 שנים. הסכסוכים בקשמיר, בצ'צ'ניה, ברואנדה, או בסרי לנקה שייכים לסוג זה של סכסוך. אם תחשוב על כל מאפיין שמנתי תראה שהסכסוך הישראלי-פלסטיני מתאים להגדרה זו. שיאו היה בשנות החמישים, השישים והשבעים, ומאז הוא התמתן, אך משנת 2000 הוא הולך ומתעצם. עם זאת, הוא אינו חוזר לשיאו. ראשי הממשלה שלנו נפגשו עם מנהיגי הרשות הפלסטינית, בין הצדדים יש קשרים ומיעוט לא מבוטל כאן ושם תומך בתהליך השלום".